

ДО ОСОБЛИВОСТЕЙ АНТРОПОНІМІКОНУ УКРАЇНЦІВ ПОЛТАВЩИНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII СТОЛІТТЯ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (50)

УДК 811.161.2'373.23

DOI:10.24144/2663-6840/2023.2(50).347–353

Осташ Л. До особливостей антропонімікону українців Полтавщини в другій половині XVIII століття; кількість бібліографічних джерел – 23; мова українська.

Анотація. Власні особові імена у писемних пам'ятках української мови здавна привертала увагу вчених. Дослідники давньої антропонімії виявили цікаве явище – наявність однакових імен, які повторюються в межах однієї родини, окремої сім'ї. Спеціальної уваги цій особливості іменника на тлі чітко окресленого часового зрізу на значній кількості фактичного матеріалу певної географічної території не було зосереджено. Мета статті – простежити повторюваність однакових власних особових імен у сім'ях українців зазначеного часового зрізу (друга половина XVIII століття) конкретного регіону (Полтавщина), з'ясувати репертуар імен, які повторюються, визначити мотиви аналізованого явища. Аналізований джерельний матеріал виявляє 24 випадки, які ілюструють повторюваність однакових імен у сім'ях на рівні спорідненості «батько – син», 34 випадки, коли ім'я дочки збігається з іменем матері, 24 випадки повторюваності на рівні спорідненості «рідні сестри», 27 випадків повторюваності імен рідних братів у межах однієї сім'ї. У процесі аналізу особливостей повторюваності однакових власних особових імен в окремій родині доходимо висновку, що у другій половині XVIII століття на Полтавщині ця традиція була досить розповсюдженою. Не можна заперечувати агіоніму мотивацію при виборі імен для новонароджених у цьому регіоні. Очевидним є те, що не завжди однойменність, зокрема на рівнях спорідненості «рідні сестри», «рідні брати», властива лише багатодітним сім'ям з метою припинити подальшу народжуваність дітей, бо на Полтавщині у другій половині XVIII ст., як переконує джерельний фактичний антропонімічний матеріал, повторювані імена наявні також у родинях, де є двоє чи троє дітей. Повторення однакових імен у сім'ї може повідомляти нам із відстані понад двох століть про популярність тих чи тих імен у зазначеному часовому періоді на цій території, про антропонімічну моду тих часів, про смаки й уподобання батьків, які обирають ім'я новонародженій дитині. Більша зацікавленість цією проблемою у середовищі ономастів, нагромадження значної кількості фактичного антропонімічного матеріалу дасть змогу впевненіше з'ясувати традицію і причини цього процесу.

Ключові слова: власне особове ім'я, Полтавщина, повторюваність однакових власних особових імен, антропонімія, репертуар імен, антропонім.

Постановка проблеми та аналіз досліджень.

Науковий інтерес до царини історичної антропонімії, зокрема до власних особових імен у писемних пам'ятках, в українській ономастиці має давню традицію (пор., Л.Л. Гумецька [Гумецька 1958], Р.Й. Керста [Керста 1984], М.Л. Худаш [Худаш 1977], П.П. Чучка [Чучка 2011], М.І. Сенів [Сенів 1980], Р.І. Осташ [Осташ Р. 2002], С.М. Пахомова [Пахомова 2012] та ін.). Дослідники давньої антропонімії звернули увагу на цікаве явище – наявність однакових імен, які повторюються в межах однієї родини, окремої сім'ї. Для сучасного носія імені XXI століття такий спосіб іменування особи, особливо якщо це стосується рідних братів чи сестер, не цілком зрозумілий і досить незвичний.

Узагальнювальний огляд цієї проблеми, спираючись на антропонімічний матеріал українських та інших слов'янських дослідників, зробила С.М. Пахомова [Пахомова 2019]. Однак спеціальної уваги цій особливості іменника на тлі чітко окресленого часового зрізу на значній кількості фактичного матеріалу певної географічної території не було зосереджено.

Джерельною базою запропонованої розвідки є антропонімічний фактичний матеріал пам'ятки української мови другої половини XVIII століття «Місто Полтава в Румянцевському описі Малоросії 1765–1769 рр.», що представляє переписну книгу одного з полкових міст Гетьманщини і містить, окрім ін-

формації з топографії, економіки, рівня освіти, соціального стану, також цікаве і різноманітне онімічне багатство.

Мета статті – простежити повторюваність однакових власних особових імен у сім'ях українців зазначеного часового зрізу (друга половина XVIII століття) конкретного регіону (Полтавщина), з'ясувати репертуар імен, які повторюються, визначити мотиви аналізованого явища.

Методи дослідження. У статті використано традиційні загальнонаукові методи аналізу онімів. Дослідження антропонімічного матеріалу базуємо на теоретичних засадах, викладених у працях відомих українських та європейських ономастів. Це визначає використання в розвідці дескриптивного методу, який передбачає опис власних особових імен конкретної пам'ятки зазначеного регіону, їх аналіз, систематизацію, а також використання елементів зіставного методу щодо виявлення аналізованих онімів явищ у пам'ятках різних часових зрізів.

Виклад основного матеріалу. Об'єкт дослідження – антропонімікон Полтавщини в другій половині XVIII століття.

Предмет дослідження – повторюваність однакових власних особових імен у сім'ях українців Полтавщини у XVIII столітті, їх репертуар, визначення причин цього явища.

Слід зауважити, що власні особові імена, ужиті в пам'ятці, зафіксовано по-різному. З огляду на

офіційну специфіку тексту, більшість антропонімів подано відповідно до церковного календаря. Однак чимало онімів записано у формі, адаптованій до українського народного іменника з усіма характерними для нього фонетичними та морфологічними змінами (тут і далі біля прикладів і цитат, що походять із вищезазначеної пам'ятки, подаємо лише сторінку, на якій зустрічається онім чи цитата, за виданням: Місто Полтава в Румянцевському описі Малоросії 1765–1769 рр. / упор. Ю. Волошин. Київ: Наш час, 2012. 576 с.): *Власъ* (с. 442), *Гаврило* (с. 259), *Данило* (с. 278), *Денись* (с. 213), *Карпо* (с. 466), *Кирикъ* (с. 65), *Манѣйло* (с. 476), *Марко* (с. 149), *Микола* (с. 197), *Ничипоръ* (с. 214), *Охрѣмъ* (с. 91), *Павло* (с. 497), *Панасъ* (с. 236), *Пилипа* (родовий відмінок) (с. 331), *Сидоръ* (с. 58), *Хома* (с. 310), *Юхимъ* (с. 500), *Якимъ* (с. 318) тощо.

Деякі антропоніми в різних частинах пам'ятки виявляємо у відмінних варіантах: *Алезей* (с. 273) – *Олезей* (с. 183), *Василій* (с. 259) / *Василей* (с. 443) – *Василь* (с. 373), *Григорій* (с. 503) / *Григорей* (с. 275) – *Грицько* (с. 497), *Домникия* (с. 498) – *Домна* (с. 79) / *Домаха* (с. 272), *Евстафій* (с. 409) – *Єстапъ* (с. 194), *Захарій* (с. 503) – *Захаръ* (с. 385), *Зѣновій* (с. 263) – *Зѣнецъ* (с. 402), *Катерина* (с. 158) – *Катря* (с. 126), *Климентій* (с. 318) – *Климъ* (с. 440), *Левъ* (с. 459) – *Левко* (с. 111), *Мелания* (с. 149) – *Меланка* (с. 48), *Мойсей* (с. 324) – *Мѣсей* (с. 324), *Мотрона* (с. 445) – *Мотря* (с. 248), *Емелянъ* (с. 321) – *Ємелко* (с. 106), *Онисимъ* (с. 213) – *Ониско* (с. 213), *Пантелеймоны* (с. 148) – *Панко* (с. 76), *Пелагия* (с. 503) – *Пазка* (с. 499), *Павель* (с. 273) – *Павло* (с. 497), *Петръ* (с. 148) – *Петро* (с. 504), *Прокофей* (с. 467) – *Прокопъ* (с. 503), *Семѣонъ* (с. 421) – *Семень* (с. 422), *Тимофей* (с. 213) – *Тимко* (с. 107), *Харитонъ* (с. 291) – *Харко* (с. 77) та ін.

Цікавими є непоодинокі випадки, коли в одному й тому ж тексті, який стосується однієї і тієї ж особи, вжито різні варіанти імен: *Афанасія* Десятника – *Панаса* Десятника (с. 287), козака *Афанася* Рѣденка – козака ... *Панаса* Рѣденка (с. 236), козака *Григоря* Курилца – козака *Грицька* Курилца (с. 409), *Дементеи* Хурманенкѡ – *Демяна* Хурманенка (с. 58), козака *Евстафи* Грѣшки – козака *Остафія* Грѣшки (с. 355), *Евстафія* Кононовича – *Єстапъ* Кононовичъ (с. 194), козака *Мойсея* Волошки – козака *Мѣсѣ* Волошки (с. 324), *Никифоръ* Кулишенко – *Ничипора* Кулишенка (с. 214), пѣшкар *Онисима* Жѣшмана – пушкара *Ониска* Жушмана (с. 450), *Пантелеимона* Бражника – *Панка* Бражника (с. 398) та ін.

Усе це ілюструє неусталеність, неунормованість українського іменника в цей період.

Зауважимо, що варіанти імен на зразок жін. *Васка* (с. 504), *Меланка* (с. 48), *Пазка* (с. 499), *Фенка* (с. 96); чол. *Грицько* (с. 151), *Левко* (с. 303), *Ємелко* (с. 106), *Єниско* (с. 214), *Панко* (с. 76), *Савка* (с. 291), *Тимко* (с. 107), *Юско* (с. 203), *цко*¹ (с. 356) тощо в аналізованій пам'ятці не мають

¹ З огляду на технічні причини в імені *цко* вживаємо маленьку початкову літеру, хоча у вказаному виданні пам'ятки вона є великою.

оцінного значення, жодної стилістичної конотації і черговий раз підтверджують таку ж думку, висловлену дослідниками онімів на матеріалі історичної антропонімії XIV–XVIII стст. [Гумецька 1958, с. 13; Осташ Р.І., Осташ Н.Л. 2010].

Зазначена пам'ятка другої половини XVIII ст. виявила, що повторюваність однакових імен в одній родині може стосуватися осіб різного віку і різних ступенів спорідненості: «батько – син», «мати – дочка», «дідусь – онук», «бабуся – онука», «дядько – племінник», «рідні брати», «рідні сестри», «двоюрідні сестри».

Аналізований джерельний матеріал виявляє 24 випадки, які ілюструють повторюваність однакових імен у сім'ях на рівні спорідненості «батько – син»:

Дворъ полтавской сотне козака *Ивана* Трофенка ..., у него жена *Барвара* ... 8 нихъ синовя: *Ивань* ..., *Тимофей* ... (с. 460);

Двор сотне полтавской козака *Данила* Кабака ..., 8 него жена *Стефанида* ... У них дети, синовя: *Данила* ..., *Кирила* ... (с. 487);

Двор сотне полтавской козака *Григоря* Шолома ..., у него жена *Катерина* ... У них дети, синовя: *Афанасій* ..., *Тихонъ* ..., *Степанъ* ..., *Григорій* ..., *Антонъ* ... (с. 482).

У групі онімів на рівні спорідненості «батько – син» повторюються імена *Алезей* (с. 453), *Василей* (с. 335, с. 412), *Григорей* (с. 443) / *Григорій* (с. 365, с. 482), *Данило* (с. 487), *Ивань* (с. 74, с. 174, с. 279, с. 287, с. 312, с. 444, с. 460, с. 492), *Єсипъ* (с. 494), *Петръ* (с. 79, с. 159), *Степанъ* (с. 442), *Федоръ* (с. 82, с. 263, с. 360, с. 463, с. 469). Ім'я *Ивань* повторюється у 9 сім'ях, *Федоръ* – у 5 сім'ях, *Петръ* – у 2 сім'ях.

Цікавим є випадок, коли в одній сім'ї, крім батька й сина, ще й мати має таке ж ім'я:

Дворъ полтавской сотне козака *Федора* Крамаренка ..., 8 него жена *Феодора* ... У них дети: синъ *Федоръ* ... (с. 469).

Це так звані парні імена, коли чоловіче і жіноче ім'я утворені від однієї основи [Бучко, Ткачова 2012, с. 99].

В одній із сімей ім'я *Ивань* має батько і двоє синів:

Двор полтавской сотне козака *Ивана* Поставного ..., у него жена *Аграфена* ... У них синовя: *Ивань* шестинадцати, *Петръ* одинадцати, *Ивань* семи летъ (с. 492).

Зауважимо, що повторюваність однакових імен у групі спорідненості «батько – син» спостерігаємо як у багатодітних сім'ях, так і в сім'ях, де кількість дітей становить від одного до трьох. Зафіксовано одинадцять сімей із повторюваними іменами, де кількість дітей коливається від чотирьох до семи. У шести сім'ях ім'я батька одержав перший син. У чотирьох багатодітних сім'ях (кількість дітей від п'яти до семи) ім'я батька одержав четвертий, п'ятий або сьомий син.

Традиція надавати синам батькове ім'я була властива не лише мешканцям Полтавщини. На таку особливість указували дослідники інших регіонів

України [Чучка 2008, с. 79–80; Кравченко 2014, с. 55; Осташ Л.Р. 2023]. Випадки називання дітей іменами батька чи матері спостерігаємо на різних теренах. Наприклад, українська письменниця Михайлина-Марія Рошкевич (1859–1957), сучасниця І. Франка, рідна сестра Ольги Рошкевич, одержала ім'я, яке поєднує в собі ім'я батька (Михайло Рошкевич) і матері (Марія) [Рошкевич 1993].

Аналізований антропонімний матеріал виявляє випадки повторюваності імен на рівні спорідненості «бабуся – онука», «дідусь – онук»:

Сидоръ Опошнянь ..., у него жена *Степанида* ... У него жь внука *Степанида* ... (с. 264).

Дворъ полтавского купца *Петра* Татарина ..., ѿ него жена *Марѳа* ... ѿ них діти, синовя: *Яковъ* девти, *ковъ*² же двохъ леть, дочери *Варвара* ..., *Маря* ..., *Ѣлна* ... ѿ него тіоща *Маря* ... (с. 380).

Дворъ полтавского кѣпца *Ивана* Моспана ... В него жена *Варвара* ... У него невестка ... *Любовь* ... У неѣ діти, сыновя *Евстафій* ..., *Иванъ* ... (с. 97).

Трапляються випадки, коли в родину приходять нові члени сім'ї (зяті, невістки) з іменем, яке вже було в цій родині й збігається з іменем батька чи матері:

Дворъ полтавской сотне козака *Ивана* Кошляка ... ѿ него жь зять, козак же *Иванъ* Козаченко ... (с. 420).

... хата ... *Михаила* Бурдюженка ..., у него жена *Авдоця* ... У него мат *Авдоця* ... (с. 183).

Дворъ полтавской же сотне козака *Григоря* Мищенка ... У него жена *Анна* ... У нихъ ... синовя: *Павел* ..., у него жена *Анна* ... (с. 267).

Антропонімний матеріал виявляє випадки однойменності на рівні спорідненості «дядько – племянник» (усіх – п'ять випадків):

Дворъ сотне полтавской козака *Ивана* Моргуля. ... У него брата, козаки жь: *Федор* ..., него жена *Анна* ... У них діти, синовя: ... *Иванъ* ..., *Федор* ..., *Степанъ* ... (с. 462–463).

Двор полтавской сотне козака *Данили* Курилця ..., у него жена *Пелагия* ... У него братъ *Андрей* ..., у него жена *Анна* ... У нихъ синовя: *Василей* ..., *Данила* ..., *Наумъ* ... (с. 434).

Поширеним на Полтавщині був звичай надавати дочці ім'я, яке збігається з іменем матері. Антропонімний матеріал виявив 34 випадки такої повторюваності, що перевищує навіть групу повторюваних імен на рівні спорідненості «батько – син»:

Семень Козаченко ..., у него жена *Маря* ... У них дочь *Маря* ... (с. 216).

... хата ... полтавской сотнѣ козака *Петра* Скляра ... ѿ него жена *Анна* ... У нихъ діти ...: *Дария* ..., *Анна* ... (с. 172).

Двор сотне полтавской козака *Грыгоря* Дегтяренка ..., ѿ него жена *Уляна* ... ѿ них діти: ... *Тимофей* ..., *Уляна* ..., *Марья* ..., *Авдоцьа* ... (с. 454).

Зауважимо, що в пам'ятці виявляємо окремі випадки повторюваності, коли в одній сім'ї ім'я ма-

тері та ім'я дочки писар записав різними графічними варіантами: *Маря – Мар* (с. 357), *Парасковѣя – Парасковѣ* (с. 281), *Параскевия – Парасковѣ* (с. 84), *Парасковия – Парасковѣя* (с. 178).

Ця група охоплює оніми *Маря* (с. 203, 216, 226, 255, 258, 357, 476, 491) / *Мар* (с. 357) / *Марья* (с. 55, 58), *Парасковѣя* (с. 281) / *Парасковѣ* (с. 84) / *Параскови* (с. 214) / *Параскевия* (с. 84) / *Парасковѣя* (с. 178) / *Парасковѣ* (с. 281) / *Парасковия* (с. 178), *Авдоця* (с. 413, 417, 449, 489), *Анна* (с. 102, 172), *Аграфена* (с. 433, 444), *Елена* (с. 74, 163), *Васса* (с. 306, 364), *Меланя* (с. 363), *Агафи* (с. 248, 267), *Афросими* (с. 287), *Марина* (с. 325), *Евдокия* (с. 502), *Уляна* (с. 454), *Ирина* (с. 128). Найбільш поширеними у цій групі є антропоніми *Маря* / *Марья*, *Парасковѣя* / *Парасковѣ* / *Параскови* / *Параскевия* / *Парасковѣя* / *Парасковѣ* / *Парасковия*, *Авдоця*, *Васса*, *Агафи*, *Елена*, *Анна*, *Аграфена*. Решту імен, які повторюються, зафіксовано лише по одному разу.

Виявляємо окремі сім'ї, де однакове ім'я повторюється в матері, дочки та бабусі:

Дворъ ... *Ивана* Дѣхни ..., у него жена *Агафи* ... У них ... дочь *Агафи* ... У него матъ *Агафи* ... (с. 248).

З усіх випадків надання дочці імені матері в 16 сім'ях названо цим іменем першу дитину, у 10 сім'ях – другу дитину. У двох сім'ях, де є четверо дітей, іменем матері названо четверту дитину. Звичай називати дочку іменем матері був поширений і на інших теренах України і зберігся, як зазначають дослідники, і у ХХ ст. [Шоля 2018, с. 175–176].

Антропонімний матеріал засвідчує 24 випадки повторюваності імен на рівні спорідненості «рідні сестри» і два випадки – «двоюрідні сестри». Ім'я може повторюватися при народженні другої дитини і збігатися з іменем першої:

Николай Петрашенко ... у него жена *Парасковия* ... У нихъ дочери: *Меланя* трохъ, *Меланя* жь двохъ леть, *Анна* одного годѣ. (с. 311).

Двор сотне полтавской козака *Семена* Карпущенка ..., ѿ него жена *Авдоця* ... ѿ нихъ дочери: *Дария* четиринадцати, *Дария* жь девяти леть ... (с. 475).

Однойменність серед рідних сестер виявляємо в чотирнадцяти багатодітних сім'ях (кількість дітей 4–6). У десяти випадках однойменність зустрічаємо при народженні четвертої або п'ятої дитини:

Дворъ ... *Трофима* Пасотченка. ... ѿ него жена *Уляна* ... У них діти, синовя: *Алезѣй* шесты, *Филипъ* пяти, дочери *Анна* девяти, *Степанида* четириохъ леть, *Степанида* жь одного годѣ ... (с. 285).

Дворъ ... *Никола* Перепелици ... У него зять *Логгинъ* ..., у него жена *Ѣстина* ... У нихъ діти, синовя: *Тихонъ* ..., *Авраамъ* ..., дочери: *Агафи* девяти, ... *Агафия* жь четириохъ леть ... (с. 303).

Зустрічаємо випадок, коли в одній сім'ї з трьох дітей другу і третю дитину названо іменем матері:

Григорий ..., у него жена *Уляна* ... У них діти: синъ *Федор* пяти, дочери: *Уляна* четирихъ леть, *Уляна* ж одного году ... (с. 461).

Наявний випадок, коли в одній сім'ї повторюються імена рідних сестер та імена рідних братів:

Дворъ *Петра* Вакщленка. ... у него жена *Мари-*

² З огляду на технічні причини в імені *ковъ* вживаємо маленьку початкову літеру, хоча у вказаному виданні пам'ятки вона є великою.

на ... 8 нихь діти: синовя *Иванъ* тринадцти, *Иван* же одинадцти, дочери 8лна дванадцти, *Уляна* жь двохъ леть, *Марѡа* одного год8 ... (с. 402).

Цікавим є факт, коли в багатодітній сім'ї, крім однойменності дочок (рідних сестер), ще й син повторює ім'я батька:

Дворь сотне полтавской козака *Данила* Кабака. ... 8 него жена *Стефанида* ... У них діти, синовя: *Данила* восьми, *Кирила* трохъ, дочери *Наталя* двенадцати, *Наталя* жь двохъ лет ... (с. 487).

Дворь ... *Ивана* Дротенка. ... у него жена *Улна* ... У нихь діти, синовя: *Иванъ* пятнадцти, *Илл* дванадцти, *Павель* дєсяти, дочери: *Тєтяна* девяти, *Тєтяна* жь семи ... (с. 312).

До повторюваних імен рідних сестер в одній сім'ї належать *Авдоця* (с. 458), *Агафія* / *Агафи* (с. 183, 303, 440), *Аграфєна* (с. 288, 360), *Афросими* (с. 384), *Дария* (с. 475), *Маря* (с. 255, 455), *Настасия* (с. 472), *Наталя* / *Наталия* (с. 487, 241), *Тєтяна* (с. 312, 451), *Мєлєня* (с. 311), *Ефросимия* / *Ефросимья* (с. 309), *Марѡа* (с. 414), *Парасковия* (с. 319, 478–479) / *Параскови* (с. 277), *Степанида* (с. 285), *Уляна* (с. 253, 461) / *Улна* (с. 382). Імена *Агафія* / *Агафи*, *Парасковия* / *Параскови* та *Уляна* / *Улна* повторюються у трьох сім'ях. У двох сім'ях повторюються імена *Аграфєна*, *Маря*, *Тєтяна*, *Наталя* / *Наталия*. У решти імен випадки повторюваності трапляються по одному разу.

Однойменність і повторюваність зафіксовано і на рівні спорідненості «двоюрідні сестри»:

Дворь полтавской сотне козака *Сємєна* Котка. ... 8 него жена *Тєтяна* ... У них ... дочери: *Парасковия* пятнадцати, *Парасковия* жь пяти, *Маря* двох леть. 8 него братъ козак же *Михайло* ..., 8 него жена *Афимия* ..., 8 нихь ... дочь *Маря* ... (с. 478–479).

Дворь полтавской сотне козака *Кирили* Иващенка. ..., у него жена *Ірина* ... 8 них ... дочери: *Настасия* ..., *Марія* ... 8 него братя, козаки ж: *Мазим* ..., у него жена *Авдоця* ... У них ... дочери: *Пєлагия* ..., *Авдоця* ..., *Мария* ... (с. 489).

У 27 сім'ях виявляємо повторюваність імен рідних братів.

Дворь ... *Григория* Солопенка ..., у него жена *Катєрина* ... У них синовя: *Иванъ* восьми, *Иванъ* же шести леть ... (с. 342–343).

Василєй Добрословєнко ... У него жена *Анна* ... У них синовя: *Андрєй* двадцты, *Григорій* семинадцти, *Григорій* же чєтирєнадцати леть ... (с. 386).

Дворь полтавской сотне козака *Константина* Ляшенка. ... у него жена *Агафія* ... У них синовя: *Пєтръ* шєсты, *Пєтръ* же трохъ. (с. 364).

У цій групі уживаними є антропоніми *Алєксѣй* / *Алєксєй* (с. 244), *Григорій* (с. 386), *Ефимъ* (с. 347), *Иванъ* / *Иван* (с. 132, 158, 176, 230, 272, 342, 343, 395, 402, 484, 492), *Василєй* (с. 404), *Зєновій* / *Зєновій* (с. 466), *Корнєй* (с. 357), *Сємєнь* (с. 184, 200), *Степанъ* / *Степан* (с. 385, 443), *Пєтръ* (с. 243, 364), *Сєва* (с. 423), *Фєдор* (с. 473), *Яковъ* / *ковъ*³ (с. 380, 449).

³ З огляду на технічні причини в імені *ковъ* вживаємо маленьку початкову літеру, хоча у вказаному виданні пам'ятки вона є великою.

В 11 сім'ях рідні брати одержали однакове ім'я *Иванъ* / *Иван*. На рівні спорідненості «рідні брати» в 14 багатодітних сім'ях (кількість дітей 4–7) однакове ім'я з'являється на рівні четвертої (5 випадків), п'ятої (3 випадки), третьої (2 випадки), шостої (1 випадок), сьомої (1 випадок) дитини. Однойменність наявна і в сім'ях, де є 2–3 дитини (усіх 8 випадків).

У пам'ятці виявляємо випадки, коли рідні брат і сестра також мають однакове ім'я (так звані парні імена):

Дворь ... *Мазима* Шовкового ..., у него жена *Матрона* ... У них діти, синовя: *Степанъ* дванадцти, *Иван* одинадцти, *Иван* же семи, *Фєдоръ* шести леть, дочь *Степанида* пятнадцти леть ... (с. 343).

Алєксєй Сидорєнко ..., у него жена *8стина* ... 8 нихь діти: синъ *Фєдоръ* двохъ, дочери *Фєдора* шести леть ... (с. 357).

Дворь ... *Григория* Вакулєнка ... У него синовя: *Яковъ* *Стефанъ* тридцяти, дочь *Стефанида* ... восемнадцати леть ... (с. 504).

Надання новонародженому імені, яке збігається з іменем найближчих родичів, засвідчує традиційний мотив при виборі імені на честь шанованих членів родини, який властивий українським сім'ям здавна. У цьому переконують нас приклади з пам'яток української мови ще з XV століття:

... заплатили ... слоузѣ нашємоу *Иваноу* и сєстри єго ... и непотоу єго *Иванкоу* [Словник староукраїнської мови XIV–XV ст., т. 2, с. 42];

А пак тоти дви привилии, що их дала *Мьрєна*, дочка *Тоадєра* Продана и непота єи *Мьрєна*, дочка *Лазора* Продана, оу роуки господство ми ... [Словник староукраїнської мови XIV–XV ст., т. 1, с. 576].

Випадки повторюваності однакових імен в одній сім'ї підтверджують і пам'ятки української мови XVI–XVII ст.:

Приказує(м) вамъ, абы єстє ... стали ... межи п̃ны *Фєдоромъ*, *Гапоном*, *Жданомъ* и *Фєдоромъ* моло(д)шимъ Трипо(л)скими яко по(з)ваны(ми) ... [Книга Київського підкоморського суду (1584–1644), с. 128];

Григорє(и) *Григорєвичъ* Сокоръ [Книга Київського підкоморського суду (1584–1644), с. 104];

Миха(и)ла *Миха(и)ловича* Халє(ц)кого [Книга Київського підкоморського суду (1584–1644), с. 138].

Висновки. У процесі аналізу особливостей повторюваності однакових власних особових імен в окремій родині доходимо висновку, що у другій половині XVIII століття на Полтавщині ця традиція була досить розповсюдженою. Аналізуючи записи у сповідних розписах міських парафій міста Полтави (Миколаївської, Преображенської, Різдва Богородиці, Стрітенської, Воскресенської) у 1775 році, український історик Юрій Волошин помітив, що в 14 випадках наявні іменування дітей однаковим іменем в одній родині. Автор припускає, що така практика однойменності дітей з однієї родини пов'язана з прагненням «ієреїв дотримуватися церковних настанов і називати немовлят за святцями» [Волошин

2016]. Надзвичайна поширеність цього явища змусила православну церкву зробити спеціальний припис про заборону надання того самого імені кільком членам у родині [Пахомова 2019, с. 32].

Складно сьогодні говорити про істинні причини сімейного одноймення, оскільки дослідник бачить лише текст писемної пам'ятки і засвідчує факт повторюваності імен. Наші спостереження дають змогу стверджувати, що всі повторювані оніми на різних рівнях спорідненості належать до церковно-християнських імен.

Не можна заперечувати агіонімну мотивацію при виборі імен для новонароджених у цьому регіоні. Не виявлено серед повторюваних імен тих, які б належали до слов'янських автохтонних. Загалом у досліджуваній пам'ятці вони зрідка трапляються (пор.: *Любовь* (с. 212, 220, 390 та ін.), *Владимирь* (с. 368, 393, 454 та ін.), *Вера* (с. 141, 264)). Частіше їхні сліди виявлено у прізвищевих назвах пам'ятки (пор.: Михайло *Бажань* (с. 292), Петрь *Жадань* (с. 241), Фєдор *Малишь* (с. 383), Андрей *Вовкь* (с. 116), *Найда* Козма (с. 242) та ін.).

Не характерні для іменника Полтавщини цього періоду подвійні імена, на відміну, наприклад, від їх наявності в іменнику українців греко-католицького віросповідання [Імена львів'ян першої половини ХХ ст.].

Очевидним є те, як показує наше дослідження, що не завжди однойменність, зокрема на рівнях спорідненості «рідні сестри», «рідні брати», властива лише багатодітним сім'ям з метою припинити подальшу народжуваність дітей, як стверджує С. Пахомова [Пахомова 2019, с. 31], бо на Полтавщині в другій половині XVIII ст., як переконує джерельний фактичний антропонімний матеріал, повторювані імена наявні також у родинях, де є двоє чи троє дітей.

Цікавим є факт, що на рівнях спорідненості

«рідні сестри», «рідні брати» у пам'ятці не зафіксовано випадків, коли те саме ім'я мають три чи більше рідних братів або рідних сестер.

Повторення однакових імен у сім'ї може повідомляти нам із відстані понад двох століть про популярність тих чи тих імен у зазначеному часовому періоді на цій території, про антропонімійну моду тих часів, про смаки і вподобання батьків, які обирають ім'я новонародженій дитині.

До найбільш уживаних, особливо на рівнях спорідненості «батько – син», «рідні брати» чи «дядько – племінник», на території Полтавщини в другій половині XVIII ст. належить онім *Ивань*. Ім'я *Ивань* було популярним не лише на Полтавщині у XVIII ст. З усіх понад 1200 імен і їх народних варіантів, зафіксованих у Реєстрі Війська Запорозького 1649 року [Реєстр Війська Запорозького 1649 року], цій своєрідній енциклопедії українського ономастикону, яка охоплює 39,5 тис. носіїв (16 козацьких полків, серед них і Полтавський полк), іменем *Ивань* і його варіантами названо 4674 особи [Осташ Р.І., Осташ Н.Л. 1995].

Можна припускати, що це ім'я було улюбленим в українців. Звичайно, впливало на його поширеність і те, що його часто відзначають у церковному календарі. Спостереження над церковним календарем, наприклад, 1996 року виявило, що днів на пошанування святих з іменем *Иван* упродовж року є вдсятеро більше, ніж, наприклад, з іменем *Онуфрій* чи *Гордій* [Церковний календар на 1996 рік].

Вивчення власних особових імен конкретного регіону в межах чітко окресленого часового зрізу уможливило виявити особливість досліджуваного явища. Більша зацікавленість цією проблемою в середовищі ономастів, нагромадження значної кількості фактичного антропонімного матеріалу дасть змогу впевненіше з'ясувати традицію і причини цього процесу.

Література

1. Бучко Д., Ткачова Н. Словник української ономастичної термінології. Харків: Ранок-НТ, 2012. 256 с.
2. Волошин Ю. Полтавська антропоніміка. Які імена та прізвища носили полтавці у другій половині XVIII ст. *Україна модерна*. 2016. URL: <https://uamoderna.com/md/voloshyn-antronimika> (дата звернення: 16.03.2023).
3. Гумецька Л.Л. Власні імена людей. *Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст.* Київ: Видавництво Академії наук Української РСР, 1958. С. 7–34.
4. Імена львів'ян першої половини ХХ ст.: частотний словник-довідник (на матеріалі метричних книг церкви Св. Параскеви П'ятниці). Укл. Леся Дуда. Львів ; Дрогобич: Коло, 2020. 158 с.
5. Керста Р.Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. Київ: Наукова думка, 1984. 152 с.
6. Книга Київського підкоморського суду (1584–1644). Інститут мовознавства імені О.О. Потебні АН України; відп. ред. В.В. Німчук. Київ: Наукова думка, 1991. 344 с.
7. Кравченко Л.О. Українська ономастика: антропоніміка. Київ: Знання, 2014. 239 с.
8. Місто Полтава в Румянцевському описі Малоросії 1765–1769 рр. Упор. Ю. Волошин. Київ: Наш час, 2012. 576 с.
9. Осташ Л. Іменотворчість українців у селі Березні на Холмщині. *Acta onomastica*. 2023. LXIV/2. (у друці).
10. Осташ Р.І. Власні особові імена з однофемними суфіксами в українській антропонімії середини XVII століття. *Linguistica slavica*. Київ: Кий, 2002. С. 104–115.
11. Осташ Р.І., Осташ Н.Л. Індекс власних особових імен. *Реєстр Війська Запорозького 1649 року: транслітерація тексту*. Підгот. до друку: О.В. Тодійчук (головний упорядник), В.В. Страшко, Р.І. Осташ, Р.В. Майборода; відп. ред. Ф.П. Шевченко. Київ: Наукова думка, 1995. С. 513–516.

12. Осташ Р.І., Осташ Н.Л. Соціальне в українській ономастиці XIV–XVIII ст. *Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. № 22. Т. I. С. 276–282.
13. Пахомова С.М. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах. Вид. 2-ге, доп. і переробл. Ужгород: Видавництво Олександра Гаркуші, 2012. 341 с.
14. Пахомова С. Повторюваність імен у рідних братів і сестер з діахронічного погляду. *Онімійна номінація в діахронії*. Пряшів: Філософський факультет Пряшівського університету в м. Пряшів, 2019. С. 25–34.
15. Реєстр Війська Запорозького 1649 року: транслітерація тексту. Підгот. до друку: О.В. Тодійчук (головний упорядник), В.В. Страшко, Р.І. Осташ, Р.В. Майборода; відп. ред. Ф.П. Шевченко. Київ: Наукова думка, 1995. 592 с.
16. Рошкевич М.М. Таку вже Бог долю судив: оповідання, спогади. Упоряд. і післямова Р.Д. Горак. Львів: Каменяр, 1993. 112 с.
17. Сенів М.І. Основні способи й засоби ідентифікації жінки в писемних пам'ятках української мови XIV–XVIII ст. *З історії української лексикології*. Київ: Наукова думка, 1980. С. 160–200.
18. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: у 2 томах. Т. 1. Київ: Наукова думка, 1977. 633 с.; Т. 2. Київ: Наукова думка, 1978. 593 с.
19. Худаш М.Л. З історії української антропонімії. Київ: Наукова думка, 1977. 236 с.
20. [Церковний календар на 1996 рік]. Львів: Біблос, [б.р.].
21. Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття. Київ: Папірус, 2008. 672 с.
22. Чучка П. Слов'янські особові імена українців. Історико-етимологічний словник. Ужгород: Ліра, 2011. 432 с.
23. Шоля І.С. Родинна традиція – специфічний фактор вибору імен ужгородців у XX ст. *Студії з ономастики та етимології 2017–2018*. Відп. ред. В.П. Шульгач. Київ, 2018. 320 с.

References

1. Buchko D., Tkachova N. (2012) Slovník ukrajinškej onomastycznej terminolóhii [Dictionary of Ukrainian Onomastic Terminology]. Kharkiv: Ranok-NT. 256 s. [in Ukrainian].
2. Voloshyn Yu. (2016) Poltavská antropónimika. Yaki imena ta prizvyshcha nosyly poltavtsi u druhii polovyni XVIII st. [Poltava Anthroponymy. What Names and Surnames Did the People of Poltava Have in the Second Half of the 18th Century]. *Ukraina moderna*. URL: <https://uamoderna.com/md/voloshyn-antropónimika> (data zvernennia: 16.03.2023) [in Ukrainian].
3. Humetska L.L. (1958) Vlasni imena liudei [Proper Names of People]. *Narys slovtvorchoi systemy ukrainskoi aktovoi movy XIV–XV st.* Kyiv: Vydavnytstvo Akademii nauk Ukrainkoi RSR. S. 7–34 [in Ukrainian].
4. Imena lvivian pershoi polovyny XX st.: chastotnyi slovnyk-dovidnyk (na materialy metrychnykh knyh tserkvy Sv. Paraskevyy Piatnytsi) [Names of Lviv Residents of the First Half of the 20th Century: a Frequency Dictionary-Guide (Based on the Metric Books of the Church of St. Paraskeva Pyatnitsa)]. Ukl. Lesia Duda. Lviv; Drohobych: Kolo, 2020. 158 s. [in Ukrainian].
5. Kersta R.Yo. (1984) Ukrainska antropónimiiá XVI st. Cholovichi imenuvannia [Ukrainian Anthroponymy of the 16th Century. Male Names]. Kyiv: Naukova dumka. 152 s. [in Ukrainian].
6. Knyha Kyivskoho pidkomorskoho sudu (1584–1644) [The Book of the Kyiv Sub-Chamber Court (1584–1644)]. Instytut movoznavstva imeni O.O. Potebni AN Ukrainy; vidp. red. V.V. Nimchuk. Kyiv: Naukova dumka, 1991. 344 s. [in Ukrainian].
7. Kravchenko L.O. (2014) Ukrainska onomastyka: antropónimika [Ukrainian Onomastics: Anthroponymy]. Kyiv: Znannia. 239 s. [in Ukrainian].
8. Misto Poltava v Rumiantsevskomu opysi Malorosii 1765–1769 rr. [The City of Poltava in Rumyantsev's Description of Malorussia 1765–1769]. Upor. Yu. Voloshyn. Kyiv: Nash chas, 2012. 576 s. [in Ukrainian].
9. Ostash L. (2023) Imenotvorchist ukrainsiv u seli Berezni na Kholmshchyni [Namegiving of Ukrainians in the Village Berezhno in Kholm Region]. *Acta onomastica*. LXIV/2. (u druzi) [in Ukrainian].
10. Ostash R.I. (2002) Vlasni osobovi imena z odnofonemnymy sufiksamy v ukrainskii antropónimii sereidny XVII stolittia [Proper Personal Names with Single-Phoneme Suffixes in the Ukrainian Anthroponymy of the Middle of the 17th Century]. *Linguistica slavica*. Kyiv: Kyi. S. 104–115 [in Ukrainian].
11. Ostash R.I., Ostash N.L. (1995) Indeks vlasnykh osobovykh imen [Index of Proper Personal Names]. *Reiestr Viiska Zaporozkoho 1649 roku: transliteratsiia tekstu*. Pidhot. do druku: O.V. Todiichuk (holovnyi uporiadnyk), V.V. Strashko, R.I. Ostash, R.V. Maiboroda; vidp. red. F.P. Shevchenko. Kyiv: Naukova dumka. S. 513–516 [in Ukrainian].
12. Ostash R.I., Ostash N.L. (2010) Sotsialne v ukrainskii onomastytsi XIV–XVIII st. [Social in Ukrainian Onomastics of the 14th – 18th centuries]. *Volyn-Zhytomyrshchyna. Istoryko-filolohichnyi zbirnyk z rehionalnykh problem*. № 22. Т. I. С. 276–282 [in Ukrainian].
13. Pakhomova S.M. (2012) Evoliutsiia antropónimnykh formul u slov'yanskykh movakh [The Evolution of Anthroponymic Formulas in Slavic Languages]. Vyd. 2-he, dop. i pererobl. Uzhhorod: Vydavnytstvo Oleksandra Harkushi. 341 s. [in Ukrainian].
14. Pakhomova S. (2019) Povtorivuanist imen u ridnykh brativ i sester z diakhronichnoho pohliadu [The

Repetition of Names Among Siblings from a Diachronic Perspective]. *Onimiina nominatsiia v diakhronii*. Priashiv: Filosofskiyi fakultet Priashivskoho universytetu v m. Priashiv. S. 25–34 [in Ukrainian].

15. Reiestr Viiska Zaporozkoho 1649 roku: transliteratsiia tekstu [Register of the Zaporozhian Army in 1649: Transliteration of the Text]. Pidhot. do druku: O.V. Todiichuk (holovnyi uporiadnyk), V.V. Strashko, R.I. Ostash, R.V. Maiboroda; vidp. red. F.P. Shevchenko. Kyiv: Naukova dumka, 1995. 592 s. [in Ukrainian].

16. Roshkevych M.M. (1993) Taku vzhe Boh doliu sudyv: opovidannia, spohady [This Was God's Fate: Stories, Memories]. Uporiad. i pisliamova R.D. Horaka. Lviv: Kameniar. 112 s. [in Ukrainian].

17. Seniv M.I. (1980) Osnovni sposoby y zasoby identyfikatsii zhinky v pysemnykh pam'yatkakh ukrainskoi movy XIV–XVIII st. [The Main Ways and Means of Identifying Women in the Written Monuments of the Ukrainian Language of the 14th–18th Centuries]. *Z istorii ukrainskoi leksykolohii*. Kyiv: Naukova dumka. S. 160–200 [in Ukrainian].

18. Slovnyk staroukrainskoi movy XIV–XV st.: u 2 tomakh [Dictionary of the Old Ukrainian Language of the 14th–15th Centuries in 2 Volumes] T. 1. Kyiv: Naukova dumka, 1977. 633 s.; T. 2. Kyiv: Naukova dumka, 1978. 593 s. [in Ukrainian].

19. Khudash M.L. (1977) Z istorii ukrainskoi antroponimii [From the History of Ukrainian Anthroponymy]. Kyiv: Naukova dumka. 236 s. [in Ukrainian].

20. [Tserkovnyi kalendar na 1996 rik] [The Church Calendar for 1996]. Lviv: Biblos, [b.r.]. [in Ukrainian].

21. Chuchka P.P. (2008) Antroponimiia Zakarpattia [Anthroponymy of Transcarpathia]. Kyiv: Papirus. 672 s. [in Ukrainian].

22. Chuchka P. (2011) Slovyanski osobovi imena ukraintsiv. Istoryko-etymolohichni slovnyk [Slavic Personal Names of Ukrainians. Historical and Etymological Dictionary]. Uzhhorod: Lira. 432 s. [in Ukrainian].

23. Sholia I.S. (2018) Rodynna tradytsiia – spetsyficnyi faktor vyboru imen uzhhorodtsiv u XX st. [Family Tradition is a Specific Factor in the Choice of Names of Uzhhorod Residents in the 20th Century]. *Studii z onomastyky ta etymolohii 2017–2018*. Vidp. red. V.P. Shulhach. Kyiv. 320 s. [in Ukrainian].

ON THE PECULIARITIES OF THE ANTHROPONASTICON OF UKRAINIANS OF THE POLTAVA REGION IN THE SECOND HALF OF THE 18TH CENTURY

Abstract. Proper personal names in written records of the Ukrainian language have long attracted the attention of scientists. Researchers of ancient anthroponymy discovered an interesting phenomenon – the presence of identical names that are repeated within the same family. No special attention has been paid to this feature of the anthroponasticon against the background of a clearly defined time period in a significant amount of factual material from a particular geographical area. The purpose of the article is to trace the repetition of the same proper personal names in the families of Ukrainians of the specified time period (second half of the 18th century) in a specific region (Poltava region), to find out the repertoire of recurring names, to determine the motivation of the analyzed phenomenon. The analyzed source material reveals 24 cases that illustrate the repetition of the same names in families at the “father–son” level of kinship, 34 cases when the daughter’s name coincides with the mother’s name, 24 cases of repetition at the “sisters” level of kinship, 27 cases of repetition of names of brothers within the same family. In the process of analyzing the peculiarities of the repetition of the same personal names in a separate family, we come to the conclusion that in the second half of the 18th century, this tradition was quite widespread in the Poltava region. One cannot deny the agionymous motivation when choosing names for newborns in this region. It is obvious that not always the same name, in particular at the levels of kinship “sisters”, “brothers”, is characteristic only of large families with the aim of stopping the further birth of children, because in the Poltava region in the second half of the 18th century, as proven by the actual anthroponymic source material, repeated names are also present in families with two or three children. The repetition of the same names in a family can inform us from a distance of more than two centuries about the popularity of certain names in the specified time period in this territory, about the anthroponymic fashion of those times, about the tastes and preferences of parents who choose a name for a newborn child. Greater interest in this problem among onomastics, the accumulation of a significant amount of actual anthroponymic material will make it possible to more confidently clarify the tradition and the reasons for this process.

Keywords: proper personal name, Poltava region, repetition of the same proper personal names, anthroponymy, repertoire of names, anthroponym.

© Осташ Л., 2023 р.

Любов Осташ – кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології імені професора Іларіона Свенціцького Львівського національного університету імені Івана Франка, Львів, Україна; liubov.ostash@lnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000000187857442>

Liubov Ostash – Candidate of Philology, Associate Professor, Professor Ilarion Svientsitskyi Department of Slavic Philology, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine; liubov.ostash@lnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-8785-7442>